

THIẾT KẾ BÀI TẬP DẠY HỌC CHỦ ĐỀ “THỰC VẬT VÀ ĐỘNG VẬT” NHẪM NÂNG CAO NĂNG LỰC VẬN DỤNG CỦA HỌC SINH TIỂU HỌC

Nguyễn Bảo Hoàng Thanh
Trường Đại học Sư phạm - Đại học Đà Nẵng
Lư Mỹ Hương

Trường Tiểu học Trung Nhất - Trường Đại học Sư phạm - Đại học Đà Nẵng

Tóm tắt: Nghiên cứu tập trung vào việc xây dựng và sử dụng hệ thống bài tập trong dạy học chủ đề “Thực vật và Động vật” môn Tự nhiên và Xã hội lớp 3 nhằm phát triển năng lực vận dụng kiến thức, kỹ năng đã học của học sinh. Dựa trên phân tích cơ sở lý luận về năng lực, năng lực vận dụng kiến thức, kỹ năng, đặc điểm tâm lý lứa tuổi học sinh tiểu học và đặc trưng môn học, đề tài đã khảo sát thực trạng, từ đó đề xuất quy trình và các dạng bài tập phù hợp. Kết quả nghiên cứu cho thấy việc áp dụng các bài tập này không chỉ nâng cao hiệu quả giờ học mà còn giúp học sinh tích cực, chủ động hơn trong việc liên hệ kiến thức với thực tiễn, góp phần bồi dưỡng năng lực giải quyết vấn đề và tư duy sáng tạo cho học sinh tiểu học.

Từ khóa: Bài tập; Tự nhiên và Xã hội lớp 3; Thực vật và Động vật; Năng lực vận dụng; Học sinh tiểu học.

DESIGN A TEACHING EXERCISE ON THE TOPIC “PLANTS AND ANIMALS” AIMED AT ENHANCING THE APPLICATION SKILLS OF ELEMENTARY SCHOOL STUDENTS

Nguyen Bao Hoang Thanh
University of Education – The University of Danang
Lu My Huong

Trung Nhat Primary School – University of Education – The University of Danang

Abstract: This study focuses on developing and utilizing a system of exercises in teaching the theme “Plants and Animals” in Grade 3 Natural and Social Sciences, aiming to foster students' competence in applying learned knowledge and skills. Based on the theoretical analysis of competence, knowledge and skills application competence, psychological characteristics of primary school students, and subject specificities, the study surveyed the current situation and subsequently proposed a process and appropriate exercise types. The research results indicate that implementing these exercises not only enhances teaching effectiveness but also encourages students to be more active and proactive in connecting knowledge with real-world situations, thereby fostering problem-solving and creative thinking abilities for primary school students.

Keywords: Exercise; Natural and Social Sciences for Grade 3; Plants and Animals; Application Skills; Elementary School Students.

Nhận bài: 15/06/2025

Phản biện: 15/07/2025

Duyệt đăng: 19/07/2025

I. ĐẶT VẤN ĐỀ

Môn Tự nhiên và Xã hội (TN&XH) lớp 3 đóng vai trò quan trọng trong việc trang bị kiến thức, kỹ năng cơ bản và hình thành thái độ tích cực về thế giới tự nhiên, xã hội cho học sinh tiểu học. Đặc biệt, chủ đề “Thực vật và Động vật” mang đến cơ hội tuyệt vời để phát triển năng lực vận dụng kiến thức, kỹ năng đã học vào thực tiễn – một năng lực cốt lõi theo định hướng của Chương trình Giáo dục phổ thông 2018. Tuy nhiên, việc dạy học hiện nay vẫn còn tồn tại những hạn chế, khiến học sinh chưa thực sự chủ động, sáng tạo trong việc vận dụng lý thuyết vào giải quyết các tình huống thực tiễn. Điều này đòi hỏi phải đổi mới phương pháp dạy học, trong đó việc xây dựng và sử dụng bài tập hiệu quả là một giải pháp then chốt. Nghiên cứu này tập trung vào việc xây dựng và sử dụng hệ thống bài tập trong dạy học chủ đề “Thực vật và Động vật” môn TN&XH lớp 3, nhằm góp phần phát triển năng lực vận dụng kiến thức, kỹ năng đã học của học sinh, từ đó nâng cao chất lượng dạy học và đáp ứng yêu cầu của chương trình mới.

II. NỘI DUNG NGHIÊN CỨU

2.1. Cơ sở lý luận và thực trạng vấn đề nghiên cứu

Nghiên cứu được xây dựng trên nền tảng lý luận về năng lực, đặc biệt là năng lực vận dụng kiến thức, kỹ năng đã học – một trong những năng lực chủ chốt của Chương trình Giáo dục phổ thông 2018. Năng lực vận dụng được hiểu là khả năng học sinh linh hoạt huy động và sử dụng các tri thức, kỹ năng đã tiếp thu vào giải quyết các vấn đề đa dạng trong học tập và đời sống thực tiễn. Bài tập đóng vai trò thiết yếu như một phương tiện để phát triển năng lực này, giúp học sinh củng cố kiến thức, rèn luyện tư duy và khả năng giải quyết vấn đề hiệu quả.

Việc thiết kế bài tập cần phù hợp với đặc điểm tâm lý lứa tuổi học sinh lớp 3, giai đoạn mà tư duy hình ảnh cụ thể vẫn chiếm ưu thế nhưng tư duy trừu tượng đang dần hình thành. Môn Tự nhiên và Xã hội (TN&XH) lớp 3, đặc biệt chủ đề “Thực vật và Động vật”, là môn học tích hợp, đòi hỏi sự gắn kết với thực tiễn để khuyến khích học sinh vận dụng

kiến thức vào các tình huống cụ thể.

Qua khảo sát thực trạng dạy học chủ đề “Thực vật và Động vật” môn TN&XH lớp 3 tại một số trường tiểu học, nghiên cứu nhận thấy việc sử dụng bài tập nhằm phát triển năng lực vận dụng kiến thức, kỹ năng của học sinh còn hạn chế. Các dạng bài tập chủ yếu vẫn dừng lại ở mức độ tái hiện kiến thức, ít khuyến khích học sinh tư duy sáng tạo và giải quyết vấn đề thực tiễn. Giáo viên chưa chú trọng đúng mức đến việc thiết kế và tổ chức các hoạt động học tập qua bài tập để phát huy tối đa tính chủ động, tích cực của học sinh.

2.2. Phương pháp nghiên cứu, phương tiện nghiên cứu, đối tượng nghiên cứu

Nghiên cứu thực hiện dựa trên sự kết hợp linh hoạt các phương pháp định tính và định lượng, đảm bảo tính khách quan và chiều sâu của dữ liệu thu thập.

2.2.1. Đối tượng và khách thể nghiên cứu

Đối tượng nghiên cứu: Tập trung vào quá trình xây dựng và sử dụng hệ thống bài tập trong dạy học chủ đề “Thực vật và Động vật” thuộc môn Tự nhiên và Xã hội lớp 3 nhằm phát triển năng lực vận dụng kiến thức, kỹ năng của học sinh.

Khách thể nghiên cứu: Bao gồm học sinh và giáo viên đang trực tiếp giảng dạy môn Tự nhiên và Xã hội lớp 3 tại một số trường tiểu học trên địa bàn Thành phố Đà Nẵng. Cụ thể, nghiên cứu đã tiến hành thực nghiệm sư phạm trên 68 học sinh và 2 giáo viên tại Trường Tiểu học Trung Nhất, Thành phố Đà Nẵng, được chia thành một lớp thực nghiệm và một lớp đối chứng.

2.2.2. Các phương pháp nghiên cứu chủ yếu

Bảng 1: Kết quả đánh giá năng lực vận dụng kiến thức, kỹ năng theo từng yếu tố và tổng thể của học sinh lớp thực nghiệm

Yếu tố đánh giá	Điểm trung bình (ĐTB)	Độ lệch chuẩn (ĐLC)	Thứ bậc (Rank)
Năng lực nhận biết và phân loại	3.85	0.72	1
Năng lực giải thích hiện tượng	3.15	0.91	4
Năng lực liên hệ và ứng dụng	3.55	0.83	2
Năng lực sáng tạo	2.95	0.98	5
Năng lực vận dụng tổng hợp	3.35	0.65	3
ĐTB	3.37	0.78	

Dựa trên phân tích sâu sắc về cơ sở lý luận và khảo sát thực trạng, nghiên cứu đã xây dựng một quy trình chặt chẽ cùng hệ thống bài tập đa dạng cho chủ đề “Thực vật và Động vật” trong môn Tự nhiên và Xã hội lớp 3, với mục tiêu cốt lõi là thúc đẩy năng lực vận dụng kiến thức và kỹ

Phương pháp nghiên cứu lý luận: Sử dụng các thao tác như phân tích, tổng hợp, khái quát hóa, và hệ thống hóa các tài liệu chuyên sâu về năng lực, đặc biệt là năng lực vận dụng kiến thức, kỹ năng. Đồng thời, nghiên cứu cũng đi sâu vào các lý luận dạy học hiện đại và đặc điểm tâm sinh lý của học sinh tiểu học để xây dựng cơ sở lý thuyết vững chắc cho việc thiết kế bài tập.

Phương pháp nghiên cứu thực tiễn: Triển khai đa dạng các kỹ thuật thu thập dữ liệu thực tế:

Khảo sát: Thực hiện bằng phiếu hỏi đối với cả giáo viên và học sinh để nắm bắt thực trạng và quan điểm.

Phỏng vấn: Tiến hành phỏng vấn sâu với giáo viên và học sinh để làm rõ các khía cạnh định tính về quá trình dạy và học.

Dự giờ: Quan sát trực tiếp các tiết học để đánh giá hiệu quả của việc sử dụng bài tập trong môi trường lớp học thực tế.

Thực nghiệm sư phạm: Tổ chức một cách có kiểm soát trên hai lớp học (thực nghiệm và đối chứng) để kiểm chứng tính hiệu quả của hệ thống bài tập và quy trình đề xuất.

Phương pháp xử lý số liệu: Ứng dụng thống kê toán học để phân tích định lượng các dữ liệu thu thập được từ các phiếu khảo sát, bài kiểm tra đánh giá năng lực trong quá trình thực nghiệm, từ đó rút ra các kết luận khách quan về hiệu quả của nghiên cứu.

2.3. Kết quả nghiên cứu và thảo luận

2.3.1. Kết quả đánh giá năng lực vận dụng kiến thức, kỹ năng theo từng yếu tố và tổng thể của học sinh lớp thực nghiệm

năng của học sinh. Hệ thống bài tập được thiết kế tập trung vào *tính thực tiễn* và khả năng *liên hệ với cuộc sống*, bao gồm các dạng bài tập nhận biết, phân loại nhằm củng cố kiến thức nền tảng; bài tập giải thích hiện tượng, tình huống thực tiễn kích thích tư duy phản biện; bài tập liên hệ, ứng

dụng khuyến khích học sinh suy nghĩ về bảo vệ môi trường và áp dụng kiến thức vào hoạt động thực tế; và bài tập sáng tạo mở ra không gian cho học sinh thiết kế, vẽ tranh hoặc xây dựng mô hình. Quy trình sử dụng bài tập được đề xuất gồm các bước chuẩn bị, tổ chức hoạt động học tập linh hoạt, hướng dẫn vận dụng chủ động và đánh giá toàn diện, đồng thời nhấn mạnh các biện pháp sư phạm hỗ trợ như tạo môi trường học tập tích cực, khuyến khích thảo luận nhóm và sử dụng đa dạng phương tiện dạy học. *Kết quả thực nghiệm sư phạm* (được trình bày chi tiết trong Bảng 3.1) cho thấy điểm trung bình chung về năng lực vận dụng kiến thức, kỹ năng của học sinh lớp thực nghiệm là **3.37**, với độ lệch chuẩn **0.78**. Mặc dù điểm số này còn khiêm tốn, nó cung cấp một bức tranh định lượng về năng lực hiện tại của học sinh sau can thiệp. Phân tích từng yếu tố năng lực chỉ ra rằng năng lực nhận biết và phân loại đạt kết quả tương đối khả quan nhất (ĐTB = 3.85, xếp thứ 1), trong khi các năng lực đòi hỏi tư duy bậc cao hơn như *giải thích hiện tượng* (ĐTB = 3.15) và đặc biệt là **sáng tạo** (ĐTB = 2.95) vẫn còn nhiều dư địa phát triển. Độ lệch chuẩn thấp trên các yếu tố và tổng thể cho thấy sự đồng đều về mức độ năng lực trong nhóm học sinh. Những phát hiện này là cơ sở quan trọng để nhìn nhận tiềm năng cải thiện năng lực vận dụng kiến thức của học sinh tiểu học thông qua việc thiết kế và sử dụng các dạng bài tập phù hợp trong bối cảnh giáo dục hiện nay.

2.3.2 So sánh năng lực vận dụng kiến thức, kỹ năng tổng thể của học sinh giữa lớp đối chứng và lớp thực nghiệm

Kết quả thực nghiệm sư phạm đã cung cấp bằng chứng định lượng mạnh mẽ về hiệu quả của hệ thống bài tập và quy trình dạy học được đề xuất. Như trình bày chi tiết trong Bảng 3.2, học sinh lớp thực nghiệm đã cho thấy sự tiến bộ đáng kể về khả năng vận dụng kiến thức, kỹ năng tổng thể so với lớp đối chứng. Cụ thể, điểm trung bình chung về năng lực vận dụng của lớp thực nghiệm

đạt 3.37, cao hơn đáng kể so với mức 2.50 của lớp đối chứng. Sự chênh lệch này là 0.87 điểm và được xác nhận có ý nghĩa thống kê cao ($p < 0.001$), khẳng định rằng can thiệp sư phạm đã tạo ra tác động tích cực rõ ràng.

Ngoài những số liệu định lượng, các quan sát thực tiễn trong quá trình thực nghiệm cũng củng cố thêm cho hiệu quả của nghiên cứu. Học sinh ở lớp thực nghiệm không chỉ thể hiện sự tiến bộ về điểm số mà còn bộc lộ sự tích cực và chủ động hơn trong các hoạt động học tập. Các em trở nên tự tin hơn trong việc liên hệ, giải thích các hiện tượng thực tiễn liên quan đến chủ đề “Thực vật và Động vật” và thậm chí còn có khả năng đưa ra các giải pháp sáng tạo. Sự thay đổi trong thái độ học tập và khả năng ứng dụng kiến thức vào đời sống là minh chứng rõ nét cho việc phát triển năng lực vận dụng. Bên cạnh đó, các giáo viên tham gia nghiên cứu cũng đánh giá cao tính khả thi và hiệu quả của các bài tập này trong việc nâng cao chất lượng dạy học môn Tự nhiên và Xã hội, phù hợp với định hướng phát triển năng lực của chương trình giáo dục phổ thông.

III. KẾT LUẬN

Kết quả thực nghiệm sư phạm khẳng định tính khả thi và hiệu quả của hệ thống bài tập. Học sinh ở lớp thực nghiệm thể hiện sự tiến bộ về khả năng vận dụng kiến thức và kỹ năng để giải quyết các tình huống học tập cũng như các vấn đề thực tiễn. Điều này được thể hiện không chỉ qua điểm số mà còn qua sự tích cực, chủ động và sáng tạo hơn của các em trong suốt quá trình học tập.

Nghiên cứu góp phần nâng cao chất lượng dạy học môn Tự nhiên và Xã hội lớp 3 và cung cấp một nguồn tài liệu tham khảo cho giáo viên. Việc vận dụng linh hoạt các bài tập và quy trình đề xuất sẽ là yếu tố quan trọng trong việc đổi mới phương pháp dạy học, góp phần đáp ứng hiệu quả các yêu cầu của chương trình giáo dục phổ thông mới, hướng tới việc hình thành và phát triển năng lực toàn diện cho học sinh tiểu học.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- [1] Bộ Giáo dục và Đào tạo. (2018a). *Chương trình giáo dục phổ thông tổng thể*. Nhà xuất bản Giáo dục Việt Nam.
- [2] Bộ Giáo dục và Đào tạo. (2018b). *Chương trình môn Tự nhiên và Xã hội*. Nhà xuất bản Giáo dục Việt Nam.
- [3] Đặng Thị Thùy Dung. (2019). *Phát triển năng lực vận dụng kiến thức hóa học vào thực tiễn cho học sinh trong dạy học chủ đề "Nước" ở trường phổ thông (Luận án Tiến sĩ)*. Trường Đại học Sư phạm, Đại học Quốc gia Hà Nội.
- [4] Đinh Quang Báo. (2013). Phát triển năng lực người học qua các môn học ở trường phổ thông. *Tạp chí Khoa học Giáo dục*, 95.
- [5] Nguyễn Thị Hạnh. (2020). *Xây dựng hệ thống bài tập phát triển năng lực giải quyết vấn đề cho học sinh trong dạy học Sinh học lớp 7 (Luận văn Thạc sĩ)*. Trường Đại học Sư phạm, Đại học Đà Nẵng.
- [6] Phạm Thị Thanh Thủy. (2021). *Phát triển năng lực vận dụng kiến thức, kỹ năng môn Tự nhiên và Xã hội lớp 2 cho học sinh thông qua hoạt động trải nghiệm (Luận văn Thạc sĩ)*. Trường Đại học Sư phạm, Đại học Thái Nguyên.
- [7] Trần Kim Ngân. (2023). Một số biện pháp phát triển năng lực viết văn biểu cảm cho học sinh lớp 4 trong dạy học viết. *Tạp chí Tâm lý - Giáo dục*, (62), 1-7.
- [8] UNESCO. (2015). *Education 2030 Incheon Declaration and Framework for Action*.